پەیامی قیبلە
ڕۆشنبیری گشتی و ئیسلامی . زانست و ئیمان

پەیامی فیقهی

د. عومەر عەلی
٢٠١٨

٢

پەیامی فیقهی

فیقهی ئیسلامی و
هەڵوێستەیەکەی پێویست

د. عومەر عەلی

پەیامی قیبلە

رۆشنبیریی گشتی و ئیسلامی . زانست و ئیمان

ناوی کتیب: پەیامی فیقهی

نوسەر: عومەر عەلی

دیزاینی ناوەوەو بەرگ: توانا ئەحمەد

چاپخانە:

تیراژ:

نرخ:

ژمارە (   )ی ساڵی (   )ی

لەبەرێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکانی پێدراوە

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی:

کاتێك باس لە فیقهی ئیسلامی دەکرێت زۆریك بەبێ بیرکرنەوە ڕاستەوخۆ بیری بۆلای یەکێك لە ئیمامەکان دەڕوان بۆ نمونە ئیمامی شافعی وە زۆرێکیش بۆلای چوار مەزهەبەکە ئەوەی کە زۆر مەشهورن و ئێستە لەسەرانسەری دونیادا پەیڕەوی مەزهەبەکانیان دەکریت ئەویش هەر چوار ئیمامی بەڕێز شافعی، حەنەفی، ئەحمەد، مالیك. بەڵام لە ڕاستیدا فیقهی ئیسلامی خۆی بۆخۆی زۆر لەوە فراوانترە کە بەوشێوە بچوك بکرێنەوە. وە ئەگەر سەیرێکی مێژوو بکەین دەبینین کەسانێکی زۆرو وەشارەزا هەبووە لەو سەردەمی سەرهەڵدانی مەزهەبانەدا کە دەتوانم بڵێم زۆریان لەم ئیمامانە زیرەکتریش بوون بەڵام بەهۆی ڕێگە گرتن لە ئیجتیهادو وەهەروەها نەبوونی قوتابی زۆرێك لەو مەزهەبانە فەوتاون مەگەر وەك ئاماژەیەك لە هەندێك کتێبدا بیان بینین. وە دەبێت ئەوەمان لە پێش چاو بێت کە هەریەك لەو ئیمامە بەڕێزانە خێری خۆیان دەستکەوتووە لە ئیجتیهادەکەیان ئەگەر پێکایان بێت یان نە، ئەگەر پێکایان بێت دوو پاداشتیان بۆ هەیە وەگەر نەیان پێکابێت یەك پاداشتیان بۆ هەیە. بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەگەر نەیان پێکابێت ئێمە شوێنیان بکەوین ئایا ئێمەش پاداشتێکمان بۆ هەیە ئەمە جێگەی ووردبوونەوەیەو دەبێت بەردەوام بگەڕێین بەدوای باشترین بۆچوندا وە یان شیکاریدا. ئەویش ئێستە

تـا ڕادەیـەك ئاسـانە هەمـوو کتێبـەکان لەبەردەسـتدا هـەن دەتوانرێـت بـەراورد بکرێـت وە دواتـر ئەوانـە وەربگیرێـت کـە ڕای زۆرینـە لەسـەرین (الاجـماع) جێگـەی نیگەرانیـە ناکرێـت کـە مرۆڤـەکان تەنهـا دوای مەزهەبێـك بکـەون و وە تەنهـا ئـەو بەڕاسـت بزانـن و دەمارگیریـان بـۆ دروسـت ببێـت بەرانبـەری! وەك بەداخـەوە کـە بـووەو وە هەتـا تـا ئێسـتەش هـەر کـەم تـا زۆر هـەن ئـەو کەسانەی کـە ئـەو بیرۆکـە پەسـەند دەکـەن و گـوێ بـۆ بەرانبـەر ناگـرن و بـەراوردی مەسـەلەکان ناکـەن! وە هەروەهـا زۆرکەسـیش هـەن بـە پێچەوانـەوە کـە هیـچ حسـابێك بـۆ مەزهەبـەکان ناکـەن و وا دەزانـن ئەمـە تەنهـا شـتێکە پەیوەنـدی بـە کات و زەمانـەوە هەیـەو مەزهەبـەکان کاتیـان بەسـەرچووەو تـەواو... لەکاتێکـدا ئەگـەر بیـان دوێنـی هیـچ زانیاریـان نـی یـە لەسـەر ئیسـلام وەیـان هەیانـە زۆرکـەم و تەنهـا کۆمەڵـە زانیاریەکـی سـەرەتاییە. بـەڵام کاتیـك کـە دیراسـەی فیقهـی ئیسـلامی دەکەیـن دەبینیـن ئاسـانکاریەکی زۆر زۆری تێدایـە بۆمـان وەك وابێـت هەمـوو کارەکانیـان کردبێتـە تیکەیەکـی چـەورو حـازر بۆمـان بەبـێ ئەزیەتێکـی زۆر مەبەسـتەکان دەسـت دەکـەون. خـۆ ئەگـەر ئاسـتی تێگەشـتنی خۆمـان بـەرز بـووەوە بـەو ئاسـتەی کـە بتوانیـن خۆمـان بۆخۆمـان ڕاڤـەی ئایـەت و فەرمـوودەکان بکەیـن ئـەو کاتـە مەزهـەب مانایەکـی وای نامێنـێ بـەڵام هەریـەك لـە ئێمـە دەبێـت ئـەو پرسـیارە بکەیـن لەخۆمـان ئایـا ئێمـە لـەو ئاسـتەداین؟ فیقهـی ئیسـلامی ئاشـکرایە هەنـدێ شـتی پەیوەسـتە بەکاتـەوە دەکریـت زوو زوو ئەمانـە تـازە بکرێنـەوە لـە شـوێنێکەوە بـۆ شـوێنێکی تـر جیـاوازی هەیـە... بـەڵام ئـەو مەسـەلانەی کـە ڕا جیـاوازی تێدایـە هەمـووی پەیوەسـت نیـن بەکاتـەوە بەڵکـو بەشـێکی زۆر زۆر کەمـی فیقهـی ئیسـلامی پەیوەسـتە بەکاتـەوە وە ئـەو ڕاجیاوازیـەی کـە هەیـە لـە نێـوان مەزهەبەکانـدا زۆرن بـەڵام زۆربـەی زۆری دەگەڕێتـەوە بـۆ تێگەشـتنی ئـەوان لـە دەقـە شـەرعیەکان وە لێکدانەوەیـان بـە چەندەهـا ڕێگـە، هەڵـەی زۆرێـك

خەڵکــی ئەوەیــە زۆربــەی ڕاجیاوازیــەکان دەگێڕنــەوە بــۆ زەمــەن و کات وە هەیــە نمونــەی ئەمەشــی بــە دەســتنوێژ لێکداوەتــەوە لەکاتێکــدا کــە دیراســەری فیقهــی ئیســلامی دەکــەی بەرانبــەر دەســتنوێژ بــۆ نمــون لــە مەزهەبــی شــافعیدا لەگــەڵ حەنەفیــدا ڕا جیاوازیــەکان زۆر دووره لــە کات و زەمانــەوە بەڵکــو ڕاجیاوازیەکــە هیــچ پەیوەســت نــی یــە بــەکات و زەمانــەوە هــەردوولا ڕای خــۆی داوە بەبــی وەســتانی بــە کاتــەوە ئــەوە تەنهــا نمونەیەکــی بچــوك بــوو. وە دەبێــت خەڵکیــش لــەوە ئــاگادار بکرێنــەوە کــە تەنهــا پەیڕەوکردنــی مەزهەبێــك و وەلا نانــی ئەوانــی تــر نەگونجــاوە تەســك کردنــەوەی ئــەو بەرفراوانیەیــە کەهەیــە، بــەڵام ئەمــەش مانــای ئــەوە نــی یــە ئیتــر بــە ئــارەزووی خۆمــان لــە هەرلایــەك هەرچیمان پــێ خــۆش بــوو هەڵیــان بژێریــن بەڵکــو ئــەوەی کــە گرنگــە دەبێــت حســاب بکــەن بــۆ هەمــوو مەزهەبــەکان و ڕای زۆرینەیــان وەرگریــن هــەروەك دەبیــت زانایانــی سەردەمیشــمان لەبیــر بێــت.

المذهب الظاهري

پێمان باشە بە کۆمەڵە پرسیارێك دەست پێ بکەین و بڵێین:- مەزهەب لەسەردەمی پێغەمبەردا درودی خوای لێ بێت بۆ نەبووە؟ دواتر بۆ دروست بووە؟ بونی مەزهەب بۆ؟ گرنگی مەزهەب چی یە؟گرنگی لەژیانی ئێمەدا چی یە؟ تاچەند ئێمە دەبێت پابەند بین پێیەوە؟ ئایا گوناهبار دەبین بەوازهێنان لێی؟ وەرگرتنی مەزهەبێك لە شتێكداو ڕەد کردنەوەی مەزهەبێکی تر تاچەند کارێکی شیاوە؟ بۆ دەمارگیری لەسەر مەزهەب؟ وە بۆ ڕەد کردنەوەی مەزهەب. ئومێد دەکەین وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە دەروازەیەك بێت بۆ بیر قوڵ کردنەوەمان لەسەر مەزهەب.

لەسەر دەمی پێغەمبەردا درودی خوای لێ بێت پێغەمبەر درودی خوای لێ بێت خۆی پەیوەندی لەگەڵ خوای گەورەدا هەبووە لە ڕێگەی نیگاوە، کاتێك هەر کێشەیەك کە دروست دەبوو لەبەر بوونی ئەو پەیوەندیە لەگەڵ خوای گەورەدا لە ڕێگەی نیگاوە چارەسەر دەکراو شتەکان بە تەواوی دەبڕایەوە بەبێ دوودڵی و ڕاجیاوازی، لەم کاتەدا بوونی مەزهەب مانای نییە.

هۆی دروستبوونی مەزهەب دەگەڕێتەوە بۆ پێویستی مسوڵمانان پێی، بۆ وەڵامدانەوەی هەموو ئەو پرسیارانەی کە ڕۆژانە بۆیان دروست دەبێت لەسەر کارە کردارییەکان هەر لە چۆنێتی پاکوخاوێنییەوە تا نوێژ و ...تاد، بە هۆی ئەوەی کە پێغەمبەر درودی خوای لێ بێت لە ناو مسوڵماناندا وەك جەستە نەماوە، وە مسوڵمانانیش پێویستیان بە وەڵامدانەوەی پرسیارەکانیان دەبێت و دەبێت بنەمایەك هەبێت کە بتوانن کاری لەسەر بکەن، جا بنەماکە خۆی بۆ خۆی ئاشکرایە کە قورئان و سوننەتە بەڵام تێگەشتن لێی پێویستی بە کەسانی پسپۆڕ هەیەو وە مسوڵمانانیش بەشێوەیەکی گشتی بەهۆی بارودۆخی

ژیانیانــەوە نەگونجــاوە هەمــووی بتوانێــت تێگەشــتنێکی قوڵــی بــۆ هەبێــت و وە خۆیــان بــۆ خۆیــان ناتوانــن وەڵامــی پرســیارەکانی خۆیــان بدەنــەوە، هەمــوو ئەمانــە وای کــردووە کــە مەزهــەب دروســت ببێــت.

بونــی مەزهــەب دەگەڕێتــەوە بــۆ غیابــی پێغەمبــەر[1] و پێویســتیەکی حەتمــی مســوڵمانان بەشــێوەیەکی گشــتی[2].

گرنگــی مەزهــەب ئەوەیــە هەمــوو ئــەو شــتانە ڕوون دەکاتــەوە کــە زۆر لــە مســوڵمانان ناتوانــن[3] خۆیــان پێــی بگەن.

وە بوونی مەزهەبیش هەر بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە.

گرنگــی مەزهــەب لەوەدایــە کارەکان ئاســان دەکات و ئــەو دەقانــەی چەنــد مانایــەك هەڵدەگــرێ ڕوونــی دەکاتــەوە.

ئێمــە بەهــۆی نەتوانینــی خۆمــان دەبێــت بگەڕێینــەوە ســەریان وە هــەرکات خۆمــان توانیــمان وەڵامــی پرســیارەکانمان ڕاســتەوخۆ لــە قورئــان و فەرمــوودە ڕاســتەکان دەربهێنــن پێویســتمان بــە مەزهــەب نابێــت و هیــچ شــتێك ناتوانــێ ناچــاری ئەوەمــان بــکات کــە دوای مەزهــەب بکەویــن لــە ڕووی شــەرعەوە ئەڵبــەت چونکــە لــە هەندێــك لــە ســەردەمەکاندا خەڵکــی بــەزۆر مەزهەبــی بەســەردا ســەپێنراوە، ئێســتەش لــە هەندێــك وڵات هەندێــك لــە مەزهەبــەکان تێکــەڵ بــە یاســای وڵات کــراوەو خەڵکــی ناچــار بــە قبــوڵ کردنــی دەکریــت.

١ مانای ئەوە نی یە مەزاهیبەکان لە جێگەی پێغەمبەردا کار بکەن

٢ لەبــەر ئــەوەی دەوترێــت گشــتی چونکــە مــەرج نــی یــە هەمــوو کــەس پێویســتی بــە مەزهــەب بێــت کەســێك خــۆی بگاتــە ئــەو ئاســتەی کــە بتوانێــت لــە دەقــە شــەرعیەکان و بنەماکانــی ئیســلام تــێ بــگات و خــۆی بــۆ خــۆی پێویســتیەکانی ڕاســتەوخۆ بەبــێ یارمەتــی مەزهــەب دەســت دەکەوێــت، لێرەشــدا ئــەوە ڕوون دەبێتــەوە کــە هــۆی مەزهــەب نــا توانایــی خەڵکــی یــە لــە تێگەشــتنیان لــە بنەمــا شــەرعیەکان، وە هــەر ئــەوەش وای لــەو مەزهەبانــە کــردووە هەســتن بــەو کارانــە تــا وەك ئەرکێکــی دینــی پێداویســتیەکانی مســوڵمانان جــێ بەجــێ بکــەن.

٣ نەتوانیــن نــەك بــەو مانــا شــتێکی حەتمــی بێــت بەڵکــو سروشــتی مرۆڤــەکان وایــە بەهــۆی بارودۆخــی جــواراو جــۆرەوە ئــەو هەلانــەی لەدەســت دەچێــت

هیـچ کات گوناهبـار نابیـن بـە واز هێنـان لەمەزهـەب مـادام بەڵگەمـان بەدەسـتەوە بـوو وە ئـەو بەڵگەشـی کـە بەهێـزە بۆچوونـی هـەر مەزهەبێکـی لەگەڵـدا بێـت ئـەوە لـە پێشـترە وەری بگریـن نـەك مەزهەبێکـی دیـاری کـراو.
هەمـوو شـتەکان دەگەڕێتـەوە بـۆ بەهێـزی بەڵگەکـە، کەوابـوو بەڵگـە بەمـەرج دەگیـرێ و پابەنـد نەبوونمـان بـە بەڵگـەوە تاوانبـار یـان بـە پێچەوانەکەیـمان دەکات نـەك مەزهـەب.
دەمارگیـری لەسـەر مەزهـەب دەگەڕێتـەوە بـۆ نـا شـارەزای لـە دیـن و سەرسـام بـوون بـە خاوەنـی مەزهـەب و فەزڵدانـی بەسـەر بەڵگـەدا.
ڕەد کردنـەوەی مەزهەبیـش بەرتەسـك کردنـەوەی ئـەو فراوانیەیـە کـە ئـەو ئیمامـە بەڕێزانـە هێناویەتیانـە کایـەوەو دەرفەتیـان بـۆ ئێمـە ڕەخسـاندووە تـا بتوانیـن هەموویـان بـەراورد بکەیـن و زیاتـر تێگەشـتنمان بـۆ دەقـەکان هەبێـت و وە دەکرێـت ئێمـەش بۆچونمـان هەبێـت لەسـەر شـتانێك کـە ئـەوان قسـەو لێکۆڵینەوەیـان لەسـەر کـردووە. وە زۆر گرنگـە ووتـەی ئـەو ئیمامـە بەڕێزانـە لیـرەدا دەستنیشـان بکەیـن تـا ببێتـە بەڵگـە لەسـەر ئـەوەی کـە باسـمان کـردوو وە بینینـی ئـەو ووتانـەی خۆیـان لەسـەر خۆیـان ووتوویانـە.
١- قـال الإمـام أبـو حنيفـة رحمـه اللـه : إذا صـح الحديث فهـو مذهبي وقـال : إذا قلت قـولا يخالـف كتـاب اللـه تعـالى وخـبر الرسـول صـلى اللـه عليـه وسـلم فاتركـوا قولي .
٢-وقـال الإمـام مالـك رحمـه اللـه : ليـس أحـد بعـد النبـي صـلى اللـه عليـه وسـلم إلا ويؤخـذ مـن قولـه ويـترك إلا النبـي صـلى اللـه عليـه وسـلم وقـال : إنمـا أنـا بـشر أخطـئ وأصيـب ، فانظـروا في رأيـي ، فـكل مـا وافـق الكتـاب والسـنة فخـذوه ، وكل مـا لم يوافـق الكتـاب والسـنة فاتركـوه.
٣ -وقـال الإمـام الشـافعي رحمـه اللـه: كل مـا قلـت فـكان عـن النبـي صـلى اللـه عليـه وسـلم خـلاف قـولي مـما يصـح ، فحديـث النبـي أولى ، فـلا

تقلدوني وقال: أجمع المسلمون على أن من استبان له سنة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، لم يحل له أن يدعها لقول أحد.
٤ -وقال الإمام أحمد رحمه الله: لا تقلدني ولا تقلد مالكا ولا الشافعي ولا الأوزاعي ، وخذ من حيث أخذوا وقال: الاتباع أن يتبع الرجل ما جاء عن النبي صلى الله عليه وسلم وعن أصحابه ، ثم هو من بعد التابعين مخير[٤].

دەبینین هەموویان داکۆکی لە پێداگری لەسەر قورئان و سوننەت دەکەن و هانمان دەدەن بۆ گەڕانەوە بۆی بەدوور لە دروست بوونی دەمارگیریمان بۆیان و گرنگی دانیان بەسەر بەڵگەی ڕاستدا چونکە دەکرێت ئەوانیش نەیان پێکا بێت.

کاتێك باس لە مەزهەب دەکرێت و دەگەڕێینەوە بۆ سەرەتای دروست بوونیان و لێکۆڵینەوە لە هۆکاری دروست بوونیان دەکەین دەبینین کۆمەڵانێك دیراسەیەکی زۆر ووردی قورئان و سوننەتیان کردووە وە دواتر هەستاون بە ڕاڤەکردنی ئەوەی لە قورئان و سوننەتدا هاتووەو وە ئەوەش کە لێی بێدەنگ بووە وە دابەش کردنیان بە چەند تەوەرەیەکەوە بە کورتی بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو ووردەکاریە بەشێوەیەکی ئاسان بۆ خەڵکی گشتی، زۆرێك لەو مەزهەبانە لە پاکو خاوێنیەوە دەست پێ دەکات و بە لەسەر بەندایەتی کۆتای پێ دێت، وە کاتێك دەڵێین ڕاڤەکردنی قورئان و سوننەت نەك بەو مانا کە ووردەکاریەکانی هەموو ئایەت و فەرموودەکانیان باس کردبێت و شیان کردبێتەوە چونکە ئەوە ئیشی موفەسیرو مانا لێکدەرەوەکانن بەڵکو دوای تێگەشتنیان و تێڕوانییان لە دەقەکان بۆ خۆیان و دواتر داڕێژانیان بەسەر کۆمەڵە بەشێکدا وەك باسی پاك و خاوێنی، نوێژ،ڕۆژوو،زەکات،حەج،کڕین و فرۆشتن،ژن و ژنخوازی و تەڵاقدان،جیهاد کردن...تاد، وە داڕێژانی مەزهەبەکان لەسەر ئەو بنەمایانە

4 http://www.ftawa.ws/fw/showthread.php?p=45065

دامـەزراوە کـە لـە قورئـان و سـوننەتەوە سـەرچاوە دەگرێـت مەزهـەب بـاس لـە کارە کرداریـەکان دەکات.
گەرچـی مەزهەبـەکان لـە مێـژووی ئیسـلامیدا زۆرن بـەڵام کەمـی ماوەتـەوەو کەوتۆتـە بەردەسـتی ئێمـە تـا بتوانیـن دیراسـەتیان بکەین،لـە مێـژووی ئیسـلامیدا هـەردەم کەسـانێك بـوون لـە خەمـی ئومـەدا بـن و ژیانـی خۆیـان بـۆ سـودی کۆمـەڵ دابیـن بکـەن، مانـەوەی کەمـی ئـەو مەزهەبانـە وانـەی زۆری تێدایـە کـە بـە دیراسـەکردنیان بۆمـان ڕوون دەبێتـەوە، لەناوچوونـی هەندێـك مەزهەبیـش هـەر وانـەی زۆری تێدایـە بەتایبـەت بـۆ ئـەو کەسـانەی کـە دەمارگیـری مەزهەبیـان هەیـە ئایـا ئەگـەر ئـەو مەزهەبانـە ئێسـتە بمایـەن چیتـان دەوت لەگەڵیانـدا، هـەروەك وانەیەکـی گرنگیشـی تێدایـە بـۆ گشـت مسـوڵمانان بۆچـی ئـەو مەزهەبانـە لەنـاو چـوون کـە ئەویـش دەگەڕیتـەوە بـۆ نەبوونـی قوتابـی پێویسـت و بەدەمـەوە نەچوونـی لەکاتـی خۆیـدا کـە گـەر بێـت و بایەخیـان پـێ بدرایـە ئێسـتە پێـی سـودمەند دەبوویـن.
بەگرنگـمان زانـی بیـری خوێنـەران بـڵاو بکەیـن لەسـەر مەزهـەب و کۆمەڵـە شـتانێك بوروژێنیـن تـا لـە دوایـدا بەهـۆی گـەڕان بـەدوای وەڵامەکانیانـدا بەهرەمەنـدو سـودمەند بیـن[5].
لێـرەدا دێینەسـەر مەزهەبـی ظاهیـری و ئوصولـی مەزهەبـی ظاهیـری لـە هێنانـە کایـەوەی ئـەو مەزهەبـە کـە لەژێـر دەسـتی هـەردوو زانـای بەناوبانـگ داودی زاهیـری و ئیـبن حەزمـی ئەندەلوسـی بـوو، بـە کورتـی ئـەم دوو فەقیهـە دەناسـێنێن.

٥ الموسوعة الميسرة في الاديان والمذاهب والاحزاب المعصاصرة: ج١ ل١٣٩-١٥١

داودی زاهیری

باوکـی سـولێمان داود کـوڕی عەلـی کـوڕی خەلفـی ئەسـفەهانی چـاوی بـە دونیـا هەڵهێنـا لـە سـاڵی ٢٠٢هیجـری لـە کوفـە وە کۆچـی دوای کـرد لـە ٢٧٠هیجـری لـە بەغـداد واتـە ٦٨سـاڵ ژیـاوە، لەسـەرەتای ژیانیـدا خـۆی شـافعی مەزهـەب بـوو، لـەلای هەندێـك لـە شـافعیەکان وانـەی خوێنـدووە، گوێـی بـۆ زۆر فەرمـوودە گرتـووە تـا دواتـر ڕووی کـردە ئـەوەی کـە ئێسـتە نـاوی لێـنراوە ظاهیـری وە قیاسـی ڕەد دەکـردەوە، ئـەم زانـا بەڕێـزە بـە کـۆرەوی زانایـان بـە یەکـەم کەسێك دەزانرێـت کـە ووشـەی ظاهیـری ناسـاندبێت و لـە نێـو ئەهلـی سـونەدا، ئـەو ووشـەش هـەر لەماناکـەی خۆیـەوە مانـا دەگریـت واتـە ڕوانیـن لەسـەر ڕووکەشـی بڕیـارەکان هـەر بۆیـە دەوترێـت قیـاس ڕەد دەکاتـەوە چونکـە کاتێـك تەنهـا ڕووکەشـی ئایەتـەکان وەرگیـران ئەوسـا دەرفەتـی لـێ فامینـەوەی تـری لـێ ناکرێـت، بـەڵام دەبێـت ئەوەشـمان لەبیـر بێـت کاتێـك دەوترێـت مەزهەبـی زاهیریـەکان قیـاس ڕەد دەکەنـەوە بـەو مانـا نـی یـە کـە ئەمـان یەکـەم کەسێك بـوون کـە قیاسـیان ڕەد کردبێتـەوە چونکـە ئـەوە دیـارە یەکـەم کـەس نیزامـی موعتەزیلـی بـوو، بـەڵام ئێمـە لێـرەدا باسـی سـوننە دەکەیـن، موعتەزیلیـەکان بـە سـوننی ناژمێردریـن.

ئیبن حەزمی ئەندەلوسی زاهیری

ئیبن حەزمی ئەندەلوسی کە کونیەکەی باوکی محەمەد عەلی یە بەناوبانگە بە ئیبن حەزم لە دایك بووە لە قرطبە لە ساڵی ٣٨٤ی هیجری وە کۆچی دوای کردووە لە ساڵی ٤٥٦ی هیجری واتە بە ١١٤ساڵ دوای کۆچی داودی زاهیری، ئیبن حەزم و زانیاری لەسەر عیلمەکان بەناوبانگە کە کەم مەسەلە هەیە خۆی لێ نەدابێت لەبەر زیرەکی و لێهاتووی و توانایەوە، قورئانی لەبەر کردووە، فەرموودەکان، زانیاری لەسەر زمان، فەلسەفە دەتوانرێت بوتریت کە ئەمە بیروباوەڕەکەی و ئوسوڵەکەی گۆڕی، دوای ئەوەی بەرەو فیقە ڕۆی لەسەرەتاوە لەسەر مەزهەبی ئیمام مالیك بوو کە ئەوکاتە مەزهەبی ئیمام مالیك مەزهەبی ئەندەلوسیەکان بوو، دواتر سەرسامی مەزهەبی شافعی بوو بەشێوەیەکی وا ئیعتبارێکی زۆر گرنگی بۆ دادەنا بەڵام ئەمەش درێژەی زۆر نەبوو دواتر کەوتە خوێندنەوەی کتێبەکانی داودی زاهیری و وازی لە مەزهەبی شافعی هێنا، پێش ساڵی ٤١٨ی هیجری کە بینی دەلیلەکانی شافعی ئیستیحسان ڕەد دەکاتەوەو دەگونجێ لەگەڵ ڕەد کردنەوەی قیاسیشدا وە هەموو بوونی زاهیریەکان، ڕووی کردەی وەرگرتنی زاهیری وە زۆر توند بوو تێیدا هەتا زیاتر توند بوو لە داود ئەسفەهانی کە ئەو بە کەسی یەکەم دادەنرێت.

ئیبن حەزم کارێکی زۆری کرد لە سیاسەتداو هەوڵێکی زۆری دا لە گەڕانەوەی دەوڵەتە بەهێزەکەی ئەندەلوسدا، هەروەها جەنگاوەرێکی قارەمان بووە لە دژی نەسرانیەکان و بە شمشێرو بە قەڵەمەکەشی بەرگریەکی گەورەی لە ئیسلام کردووە.[٦]

پێناسەی مەزهەبی زاهیری: ئەم مەزهەبە لەسەر ڕووکەشی ئایەت و فەرموودەکان کار دەکات و تەنها ڕووکەشەکانیان لەپیش چاو دەگرێت بۆ

---

6 http://www.ibnamin.com/Thahiri.htm

سەرچاوە فیقهیەکان. ڕێگە بۆ ژێری ناهێڵنەوەو وە لەم مەزهەبەدا قیاس نییە[7] ئەوەی کە پشتی پێ دەبەستن و کاری لەسەر دەکەن تەنها قورئان، فەرموودەکان، کۆڕەوی هاوەڵەکان (الصحابە)، وە ئیتر هەموو ئەو شتانەی تر کە هەن و زاناو فەقیهەکانی تر وەریان گرتووە کاریان لەسەر کردووە مەزهەبی زاهیری بە گومانـاوی نـاوی دەبـات و سەیری دەکات وەك (قیاس[8]، استحسان، مصالح المرسلە، سد الذرائع، وە شەرعی پێش ئیسلام)[9]

هۆکاری ئەم مەزهەبە دەگەڕێتەوە بۆ گرنگی دانی زیاتر بە قورئان و فەرموودەکان کە ئەسڵن و سەرچاوەی کارەکانن، هەربۆیە کتێبەکانیان پڕن لە بەڵگەی قورئان و سوننەت، جێگەی بەبیر هێنانەوەیە بەلای هەندێکەوە ناوی مەزهەبی فیکریشیان لەم مەزهەبە هێناوە.

خۆ ئەگەر ئێمە بێت و تەنها سەیری قورئان و فەرموودەکان بکەین لەگەڵ کۆڕەوی هاوەڵاندا لەوانەیە وەڵامی زۆر شتمان دەست نەکەویت هەربۆیە مەزهەبی زاهیری چیان کردووە بۆ وەڵامی ئەو پرسیارانە کارکردن بە الاستصحاب کە ئەویش ئیباح کردنی شتەکانە لەسەر بنەمای سەرەکی وەك خوای گەورە دەفەرموی {هو الذي خلق لكم ما في الارض جميعا}[10].

٧ قیاس وەك پێوەریك دادەنرێت کە بەهۆی ئایەتێکەوە حوکمێکی تر وەردەگیرێ بە بەرچاو گرتن لە مەقسودی ئایەتەکە بۆ نمونە کە خوای گەورە مەشروبی سەرخۆشکەری لەبەرچی حەرام کردووە عیلەتی حەرام کردنەکە سەرخۆش بوونە کە ژێری لە دەست دەچێت جا لەسەر ئەو بنەمایە هەر شتێکی تر کە بێتە کایەوەو بەکار بێت بۆ خواردن و سەرخۆشکەر بێت لەسەر ئەوە بنەمایە حەرام دەبێت با قورئانیش باسی ئەو شتەی بەزات نەکردبێت مادام عیلەتەکە ئاشکرایە حوکمەکەش ئاشکرایە. هەربۆیە پێمان باش نەبوو لە بری ووشەی قیاسدا مانا کوردیەکەی دا بنیین لەبەر ئەوەی حوکمی شەرعی پیوە بەندە بەگۆڕینی ناوەکەی دوورنی یە بە قیاس لێی تێ نەگەین.

٨ قیاس واتە هاو شێوە بوون جا دەکرێت مادی بێت وەك ئەم شتە بەرانبەر بەو شتە وەیان مەعنەوی بێت وەك خۆشویستی دووکەس بەقەدەر یەك.

9 http://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%85%D8%AF%D8%B1%D8%B3%D8%A9_%D8%B8%D8%A7%D9%87%D8%B1%D9%8A%D8%A9

١٠ البقرة ٢٩

بنەما سەرەکیەکانی مەزهەبی زاهیری

١-قورئان، کە یەکەم سەرچاوەی شەریعەی ئیسلامییە وە پارێزراوە لای خوای گەورەو تا ڕۆژی دوای دەمێنێتەوە، وە کارەکانیش لە قورئاندا یان ئەوەیە کە خۆی بۆ خۆی ڕوونە وەك ژن و ژنخوازی و تەڵاقدان و ماڵ بەش کردن وەیان پێویستی بە سوننەت هەیە بۆ زیاتر ڕوون کردنەوە وەك ئەحکامی نوێژ و ڕۆژو حەج و ئەو جۆرە شتانە وە قورئان خۆی ئاماژەی تێدایە بۆ ئەوەش وەک دەفەرموێ: «وأنزلنا إليك الذكر لتبين للناس ما نزل إليهم»[11]. ئەحکامەکانی قورئان یان خۆی ڕوونەو پیویستی بە ڕوونکردنەوە نی یە وەیان هەندێکی ڕوون نی یەو پیویستی بە ڕوونکرنەوە هەیە جا ئەوکاتە ڕاجیاوازی دروست دەبێت لەسەری هەیە بەشێوەیەك تێدەگەیەت هەیە ئەو زانیاریە نی یە درەنگ تر تێدەگات، ئیبن حەزم ئەمە ڕەد دەکاتەوەو بەوە دەیبڕێتەوەو دەڵێ قورئان نیگایەکە لای خوای گەورەوە هاتووەو ڕاجیاوازی تێدا نی یە وە کاتێك تەفسیراتی بە چەند شێوەیەك دەکرێت وەکو وابێت دژایەتی مانا لە قورئاندا هەبێت وە خوای گەورە خۆی ئەوەی بڕیوەتەوە وەك دەفەرمێ: «أفلا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافًا كبيرًا»[12]. ئەگەر یەکێك گومانی دژایەتی بینی لە قورئاندا لەم حاڵەتانە بەدەر نی یە یان دەکرێت تەوقیف لە نیوانیاندا بکریت، یان تەخصیص بکرێت وەیان نەسخ.

٢-سوننەت: زاهیریەکان سوننەت دەکەن بە دوو بەشەوە، یەکەم سوننەتی متەواتر[13] ئەم بەشە وەردەگرن بەبێ ڕەد کردنەوەی، وە بەلاشیانەوە وایە

---

١١ النحل ٤٤

١٢ النساء ٨٢

١٣ بەو فەرمووده دەوترێت کە لە کۆمەڵێکەوە وەرگیرا بێت و نەگونجاو بێت کە ئەو کۆمەڵە لەسەر خراپە کۆ ببنەوە.

ئەگـەر دووکەسـیش بێـت ئـەو فەرمـوودەی گەڕاندبێتـەوە بـەڵام بەمەرجێـك کەسـەکان نەگونجـاو بێـت لەسـەر درۆ کـردن.

بەشـی دووهـەم سـوننەتی خەبـەری ئاحـادە[14]، لـەلای زاهیریـەکان دەبێـت کاری پـێ بکرێـت و بـە واجبـی دەزانـن، جیـاوازی لەگـەڵ متەواتـردا ئەوەیـە کـە متەواتـر پێـش دەخـەن، بەمەرجـی دەگـرن کـە ئەوکەسـانەی دەیگێڕنـەوە دەبێـت جێـی متمانـە بـن ، بەرزتریـن پلـەی متمانـەش لایـان دەبێـت ئـەو کەسـەی کـە فەرموودەکـە دەگێڕێتـەوە دەبێـت تێگەشـتوو بێـت و بیـری زۆر چـاك بێـت لـە لەبەرکردنـدا.

٣-کـۆڕەوی زانایـان (الاجـماع) مەبەسـت لـە کـۆڕەوی زانایـان لـەلای زاهیریـەکان تەنهـا سـەحابەیە بەلایانـەوە چونکـە دەکرێـت و شـتێکی گونجـاوە کـە هاوەڵەکانـی پێغەمبـەر درودی خـوای لـێ بێـت کـۆ بـوو بێتنـەوە لەکاتـی خۆیـداو مەسـەلەکانیان هەڵسـەنگاندبێت، زاهیریـەکان کـۆڕەوی زانایـان نەیـان کـردووە بـە سـەرچاوەیەکی بـەردەوام و کاری لەسـەر بکرێـت بەڵکـو تەنهـا کـۆڕەوی هاوەڵانیـان مەبەسـتەو بـەس. لێـرەدا جیـاوازی هەیـە لەگـەڵ مەزهەبەکانـی تـردا کـە کـۆڕەوی زانایـان لای ئـەوان بەردەوامـە. هـۆی وەرنەگرتنـی کـۆڕەوی زانایـان لای زاهیریـەکان ئەوەیـە دەڵێـن شـتێکی نەگونجـاوە کـە هەمـوو زانـاکان کۆببنـەوە لەسـەر شـتیك، بـەڵام هاوەڵەکانـی پێغەمبـەر درودی خـوای لـێ بێـت ئـەوە دەکرێـت و گونجـاو بـووە.

٤-الاسـتصحاب: مەبەسـت لەمـە مانـەوەی حوکـم لەسـەر بنەمـای دەقـەکان هەتـا دەقێکـی تـر دێـت و دەیگـۆڕێ، زاهیریـەکان بڕیاریـان لەسـەر ئەوەیـە کـە گۆڕانکاریـەکان بـە دەق دەکرێـت وە بەڵگەشـیان «أن الأصـل في الأشـياء الإباحـة»

14 خەبـەر بـەو فەرمـوودە دەوترێـت کـە مەرجەکانـی متەواتـر هەمـووی تێـدا نەبێـت و لـە خـواروی ئـەوەوە بێـت، بـۆ تێگەشـتن لـەم دەسـتەواژانە پێویسـتە بگەڕێینـەوە بـۆ زانیـاری زاراوەکانـی فەرمـوودە (علـم الحديـث).

یـە.
ئـەوەی کـە زۆر مایـەی نرخاندنـە لەلایـەن مەزهەبـی زاهیریـەوە دانەخسـتی دەرگای ئیجتیهـادە هـەر بۆیـە پیداگـرن لەسـەر ئـەو بۆچوونانـە، جێگـەی خۆشـیەتی کـە بەڕاسـت بـۆ ئـەو بۆچونـە بڕوانیـن چونکـە کاتێـك ئێمـە هـەر دوای مەزهـەب کەوتیـن ئـەوان دەکەیـن بـە بەڵگـە بەسـەر خۆمانـەوەو تەمـەڵ دەبیـن.
کاتێـك بـە ووردی لـە مەزهەبـی زاهیـری دەڕوانیـن و بـە تایبـەت هـۆکاری ئـەم هـزرە لـە سـەردەمی خۆیـدا ئـەوە دەبینیـن کـە دەمارگیـری مەزهەبـی هەبـووە وە هەروەهـا خۆشویسـتن و پابەنـدی زۆر بـۆ دەقـە شـەرعیەکان وای کـردووە لـە هـەردوو ئیمامـی بەڕێـز کـە ئـەم مەزهەبـەی لەسـەر دروسـت بکـەن و داوای گەڕانەوەیـان بـۆ دەقـە شـەرعیەکان کـردووە، دوای ئەوانیـش هەتـا ئـەم سـەردەمەی ئێسـتە بـەردەوام کەسـانێك هـەن ئەگـەر کەمیـش بـن پشـتگیری ئـەم هـزرە دەکـەن کـە خۆشـیان لـە ئاسـتێکی زۆر بـەرزدان ئـەوەی کـە مـن خـۆم بینیومـەو مامۆسـتام بـووە شـیخ عبداللـە جدیـع کـە زانایایەکـی گـەورەی عێراقـی و خەڵکـی بەسرەیـەو دانیشـتووی شـاری لیـدزە لـە بەریتانیـاو یەکێکـە لـە ئەندامـی لیژنـەی فەتـوای ئەوروپـی وە ئـەم شـێخەو هاوشـێوەکانی توانایەکـی یەکجاریـان بەسـەر دەقـە شـەرعیەکاندا دەشـکێت و لەبـەر پێویسـت نەبـوون بـە مەزهـەب وەك خۆیـان دەتوانـم بڵێـم زیاتـر بـرەو بـەو هـزرە دەدەن وەگەرنـا هـەر مەزهەبێـك لـە مەزهەبەکانـی سـوننە بگـرە دەرکیـان بـە جـۆرە شـتانیك کـردووە زاهیریـەکان ڕووبـەڕووی دەبنـەوە گەرچـی نیەتیشـیان بـاش بێـت و وە لـە خۆشەویستیشـیان بێـت بـۆ دەقـە شـەرعیەکان، هـەروەك چـۆن قورئانیـەکان لـە خۆشەویسـتیان بـۆ قورئـان ڕووبـەڕووی فەرمـوودەکان دەبنـەوە.
لـە کۆتایـدا ئێمـە دەتوانیـن بڵێـن پشـتگیری لـە زاهیریـەکان دەکەیـن لەسـەر بنەمـای ئـەو نیەتـەی کـە دەمارگیـری مەزهەبـی نەبێـت و بـەدوای دەقـی ڕاسـت و

دروستدا بگەڕێین وە هەروەها خۆشویستمان بۆ دەقەکان زیاد بکەین و لە پێشی بۆچوونەکانەوە دایان بنێین وە هەروەها سود لە مەزهەبەکانی تریش بکەین و شتگەلێك کە ئەوان دەرکیان پێ کردووە لەوانی تردا نابینرێت سودمەندیان بین، بە ووتەیەکی شێخ جدیع کۆتای پێ دەهێنم کە لەوەڵامی پرسیارێکمدا لە وانەدا پێی ووتم« نابێت ئێمە بۆ هەر شتێك کە بمانەوێت بیکەین بە دوای ڕەئی شازدا بگەڕێین بەڵکو دەبێت ڕای زۆرینە وەرگرین بە بەرچاو گرتن لە سەر دەقە شەرعیەکان وەگەرنا هیچ شتێك نی یە لە شەرعدا کە بۆچونێکی شازی لەسەر نەهاتبێت و ئەگەر ئێمە هەر دوای ئەوانە بکەوین کە شازن لە دوایدا دەبینین شتێك نەماوەتەوە پێی بووترێت دین» وە ئەمڕۆش شتەکان زیاتر ئاسانترن لەبەردەستماندا و دەتوانرێت بەراورد بکرێن وە پێویستە ئێمەش ئەو توانا بە خۆمان ببەخشین بۆ بەدوادا چوونیان.

سەرچاوەکان

الموسوعة الميسرة في الاديان والمذاهب والاحزاب المعصاصرة: ج١ ل١٣٩-١٥١

http://www.ibnamin.com/Thahiri.htm

http://arabic.islamicweb.com/sunni/Thahiri.htm

http://ar.wikipedia.org/wiki/%D9%85%D8%AF%D8%B1%D8%B3%D8%A9_%D8%B8%D8%A7%D9%87%D8%B1%D9%8A%D8%A9

http://www.ibnamin.com/Thahiri.htm

http://dz-blanche.yoo7.com/montada-f37/topic-t82.htm

http://www.saaid.net/Doat/assuhaim/fatwa/89.htm

http://www.ftawa.ws/fw/showthread.php?p=45065

http://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D8%AF%D9%8A%D8%AB_%D9%85%D8%AA%D9%88%D8%A7%D8%AA%D8%B1

پێڕست

پێشەکی:--3
المذهب الظاهري--٦
داودی زاهیری--١١
ئیبن حەزمی ئەندەلوسی زاهیری---١٢
بنەما سەرەکیەکانی مەزهەبی زاهیری------------------------------------١٤
سەرچاوەکان--١٨

کاتێك باس لە فیقهی ئیسلامی دەکرێت زۆریك بەبێ بیرکرنەوە ڕاستەوخۆ بیری بۆلای یەکێك لە ئیمامەکان دەڕوان بۆ نمونە ئیمامی شافعی وە زۆرێکیش بۆلای چوار مەزهەبەکە ئەوەی کە زۆر مەشهورن و ئێستە لەسەرانسەری دونیادا پەیڕەوی مەزهەبەکانیان دەکریت ئەویش هەر چوار ئیمامی بەڕێز شافعی، حەنەفی، ئەحمەد، مالیك. بەڵام لە ڕاستیدا فیقهی ئیسلامی خۆی بۆخۆی زۆر لەوە فراوانترە کە بەوشێوە بچوك بکرێنەوە

پەیامی فیقهی

د. عومەر عەلی

٢٠١٨